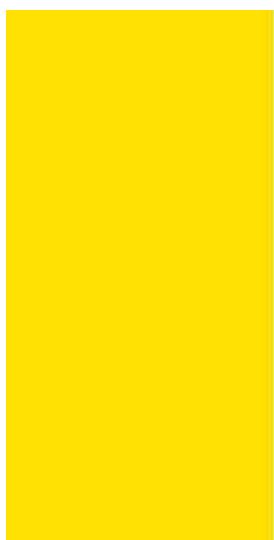

Liefde, gerechtigheid en het algemeen welzijn

Module 1

Voor groepen binnen of buiten parochies
Om te werken met de encycliek

Caritas in Veritate

Module 1. Caritas in Veritate

Van te voren

- zorg dat iedere deelnemer de encycliek Caritas in Veritate heeft. De encycliek is te bestellen bij: het SRKK.
Online is de encycliek te vinden op de website:
<http://www.caritasinveritate.info>
- Vraag mensen om de encycliek 1x van te voren te lezen.
- Kopieer en deel Handout 1 en 2 uit die achterin deze module te vinden zijn.
- Zet de stoelen in een cirkel en zet in het midden een kleine tafel met daarop een Bijbel, twee kaarsen en eventueel wat bloemen
- Leg de Bijbel open bij de brief van Jakobus, tweede hoofdstuk, vers 14-18
- Vraag twee mensen om voor te lezen. Eén persoon om de passage uit Jakobus voor te lezen en één persoon om de citaten uit Caritas in Veritate voor te lezen (handout 2). Vraag of ze de teksten niet te snel willen voorlezen.
- Voor meer materiaal en andere thema's kijk op de website
www.caritasinveritate.info

Liefde, gerechtigheid en het algemeen welzijn

Begin met een korte voorstelronde, waarbij aan iedere deelnemer gevraagd wordt wat de woorden 'liefde', 'gerechtigheid' en 'het algemeen welzijn' betekenen (schrijf wat kernwoorden op een groot vel papier / whiteboard).

Leg kort uit wat een encycliek is

Een encycliek is een belangrijke pauselijke brief, waarin de paus zijn leergezag inzake geloof en zeden uitoefent. De titel van een encycliek wordt gevormd uit de eerste twee woorden van de tekst. De openingszin is zo gekozen dat de eerste woorden de lading van het hele document ook dekken. Encyclieken zijn niet makkelijk te lezen. Ze staan vol bijbelcitaties en verwijzingen naar Kerkvaders en Kerkleraren. Ook grijpen pausen steeds terug op de encyclieken van hun voorgangers. Al deze verwijzingen zijn nodig, omdat een encycliek geen particulier beleidsstuk van een regerende paus is, maar moet worden begrepen als een continuering en een actualisering van de eeuwenoude katholieke leer. (www.katholieknederland.nl)

Nodig iedereen uit om stil te worden om naar de lezing te luisteren.

Vraag aan de eerste lezer, van tevoren gevraagd, om uit de Brief van Jakobus voor te lezen, uit het tweede hoofdstuk, regel 14 tot en met 18.

Vervolg met een korte stilte om even na te denken over deze woorden.

De gespreksleider bidt daarna:

Vader, Uw waarheid leren wij kennen in Uw Woord
Leid ons op de weg naar waarheid over de mens
Leer ons de weg van de liefde omdat U liefde bent.

Christus, belichaming van Liefde en Waarheid,
Help ons Uw gezicht te herkennen in de armen
Steun ons in het vinden van onze roeping om liefde en gerechtigheid te brengen aan Uw volk.

Heilige Geest, zend Uw kracht om de wereld te veranderen
Bekrachtig ons om het goede voor alle mensen te doen
Ontsteek in ons het vuur van solidariteit en de eenheid van alle mensen.

Wij vragen dit door Christus, onze Heer, Amen.

Hierna bidden alle aanwezigen samen het Onze Vader

Als dit de eerste bijeenkomst van de groep is, vraag dan aan de deelnemers om het korte overzicht van het Katholiek Sociaal Denken (Handout 1) van tevoren te lezen. Nodig de deelnemers uit om de volgende drie onderwerpen te bespreken:

1. Hoe daagt het Evangelie ons uit om onze geloof praktisch vorm te geven in naastenliefde, gerechtigheid en vrede?

2. Waarom spreekt de Kerk zich uit over sociale vraagstukken? Wat zou de Kerk en de katholieke traditie onze samenleving, en de wereld kunnen bieden?
3. Hoe goed kent u de Katholiek Sociale Leer? Heeft u ooit van één van de documenten gehoord die in het lijstje staan? Vallen u onderwerpen op? Waarom?

Leg aan de deelnemers uit dat ze nu een aantal stukjes uit Caritas in Veritate zullen horen die gaan over “liefde, gerechtigheid en het algemeen welzijn”.

Nadat de fragmenten zijn voorgelezen krijgt iedere deelnemer de mogelijkheid om op de inhoud te reageren (zie: handout 2).

Nadat de fragmenten over liefde, gerechtigheid en het algemeen welzijn zijn voorgelezen, is het goed om even een kader te schetsen voor het gesprek. Het gaat erom te ontdekken wat deze encycliek voor ons persoonlijk betekent, niet om een vrijblijvende discussie over en weer.

Gesprekstips:

Vraag mensen om:

- 1) goed te luisteren
- 2) over “ik” en “mijzelf” te spreken (verantwoordelijkheid nemen en niet over “anderen” etc.)
- 3) zorg dat iedereen aan bod komt
- 4) blijf bij het onderwerp en focus op wat de boodschap voor jezelf zou kunnen betekenen
- 5) Blijf beleefd en tolerant naar elkaar.

Als de groep het hierover eens is, gebruik dan de volgende vragen om het gesprek over liefde, gerechtigheid en het algemeen welzijn op gang te krijgen:

- 1) Hoe beschrijft paus Benedictus XVI “liefde” in Caritas in Veritate? Wat bedoelt hij met “micro-relaties” en “macro-relaties”?
- 2) Wat bedoelt paus Benedictus als hij het heeft over het “algemeen welzijn”? Waarom hoort dit bij begrippen zoals gerechtigheid en liefde?
- 3) Wat is het verband tussen gerechtigheid en liefde? Hou zouden we dat in ons eigen leven kunnen vormgeven?
- 4) Wat zou de paus bedoelen als hij zegt dat de kerk een “publieke rol” heeft? Wat zouden we als katholieken zelf kunnen doen om die rol vorm te geven?
- 5) Paus Benedictus spreekt over “structuren” en “institutionele” oorzaken voor honger en zegt ook dat “commerciële logica” niet alle sociale problemen zoals honger kan oplossen. Waarom niet?
- 6) Volgens de paus vraagt de inzet voor een wereldwijd algemeen welzijn ook om een inzet voor het milieu. Wat kunnen we zelf doen om dit waar te maken?

Naar aanleiding van dit gesprek over de encycliek is het goed om na te denken wat we van dit gesprek kunnen meenemen naar huis en omzetten in

ons gezin, ons werk, ons vrijwilligerswerk, ons koopgedrag en ons stemgedrag. Je zou kunnen denken aan:

1. Zet je in voor Vrede en Gerechtigheid. Steun het werk van Justitia et Pax of word actief lid van IKV/Pax Christi: www.ikvpaxchristi.nl
2. Maak werk van de integrale ontwikkeling van mensen. Steun de bisschoppelijke Vastenactie (www.vastenactie.nl), Kerk in Nood (www.kerkinnood.nl) en Cordaid (www.cordaidmemisa.nl)
3. Bedenk een plaatselijk initiatief en stuur naar de website over Caritas in Veritate via de mail: info@caritasinveritate.info

Nodig de deelnemers uit om nog een keer naar de lezing uit de brief van Jakobus 2:14-18 te luisteren
Geef daarna ruimte om daarover na te denken in een korte stilte.

Nodig de deelnemers uit om een woord of zin te delen als antwoord op de vraag "Wat zou de Heer op dit moment van mij vragen?"

Gespreksleider

Laten we deze avond afsluiten zoals we hem begonnen zijn, met de woorden die Jezus ons geleerd heeft:

Onze Vader...

Bedank de deelnemers en wens hen een goede reis naar huis. Of nodig ze uit voor een hapje en drankje na afloop van de bijeenkomst.

Handout 1. Het beste bewaarde geheim...

De encycliek van paus Benedictus XVI kwam uit in de zomer van 2009. Deze rondzendbrief past in een lange traditie van sociale encyclieken die in de afgelopen 120 jaar door pausen zijn geschreven. In deze brieven probeert de Kerk een brug te slaan tussen haar morele principes en sociale leer aan de ene kant, en de concrete economische en sociale uitdagingen van de samenleving aan de andere kant.

Jezus Christus laat ons zien wat het betekent om je leven compleet te leven. Zijn leven is ook een voorbeeld voor ons leven. Zijn boodschap heeft zowel persoonlijke als maatschappelijke consequenties.

De sociale encyclieken laten zien hoe de boodschap van het evangelie en de katholiek sociale traditie in steeds veranderende omstandigheden, toch een kompas kunnen vormen om ons geloof in deze complexe wereld richting te geven. Daardoor is de katholiek sociale leer steeds eeuwenoud en toch altijd vernieuwend. Iedere tijd vraagt om een nieuwe hertaling. Paus Benedictus schrijft daarover:

De sociale leer van de Kerk belicht de steeds weer opduikende nieuwe problemen met een Licht dat niet verandert. Dat garandeert zowel het altijd actuele als het historische karakter van het leerstellige "erfgoed", dat met zijn specifieke kenmerken deel uitmaakt van de altijd levende overlevering van de Kerk. De sociale leer van de Kerk is gebouwd op het fundament dat de apostelen hebben doorgegeven aan de kerkvaders en dat dan door de grote christelijke leermeesters is opgenomen en verdiept. Deze leer grijpt uiteindelijk terug op de nieuwe mens, op de "laatste Adam", die "een levendmakende geest" werd (1 Kor. 15,45) en de oorsprong is van de liefde die "nimmer vergaat" (1 Kor. 13,8). De heiligen en allen die op het terrein van gerechtigheid en vrede hun leven voor Christus, de Verlosser, hebben gegeven, getuigen ervan. Hierin komt de profetische opgave van de pausen tot uitdrukking, om de Kerk van Christus apostolisch te leiden en de telkens nieuwe eisen van de evangelisatie te herkennen. (12)

De sociale leer wordt vaak het best bewaarde geheim van de kerk genoemd. Daarom volgt hier, ter introductie, een overzicht van een aantal belangrijke documenten:

Rerum Novarum (over de arbeid) 1891, Paus Leo XIII – Dit document is eigenlijk de 'grondwet' van het moderne katholiek sociaal denken. In antwoord op deze encycliek verschenen vele andere (zie hieronder). De rondzendbrief gaat in op de erbarmelijke werkomstandigheden van arbeiders als gevolg van de Industriële Revolutie, en bevat sterke kritiek op het socialisme en het kapitalisme. De paus pleit voor een minimumloon, de rechten van de arbeiders, het oprichten van werknemersorganisaties en verwerpt de klassenstrijd. Paus Leo legde de grondslag voor wat later de voorkeursoptie voor de armen zou gaan heten.

Quadragesimo Anno (over de reconstructie van de sociale orde) 1931, paus Pius XI – Ter gelegenheid van de 40ste verjaardag van Rerum Novarum, gaat deze encycliek in op de nieuwe omstandigheden op het gebied van arbeid en industrialisatie. Daarnaast bevat de encycliek een stevige kritiek tegen het communisme, het ongebreidelde kapitalisme, de klassenstrijd, en de

groeijende ongelijkheid. Paus Pius veroordeelt de concentratie van rijkdom en economische macht, en roept op tot een reconstructie van de sociale orde op grond van het subsidiariteitsbeginsel.

Mater et Magistra (Christendom en Sociale Vooruitgang) 1961, paus Johannes XXIII – Deze encycliek kwam 70 jaar na Rerum Novarum uit en beziet de rol van de Kerk als “Moeder en Leraar”, die de wereld heil moet brengen en verbetering in de sociale verhoudingen. De brief bespreekt wetenschap en techniek, en de mogelijkheden die deze bieden voor het verbeteren van het lot van de mensheid. Tegelijkertijd staat de brief stil bij de beperkingen als gevolg van de nieuwe ontwikkelingen en de noodzaak om menselijke vrijheden, inclusief mensenrechten, te beschermen. Paus Johannes liet duidelijk weten dat de groeiende kloof tussen rijke en arme landen hem grote zorgen baarde. Ook was hij ongerust over het lot van de boeren en landelijke streken en de wapenwedloop. De encycliek roept rijkere landen op om arme landen te helpen.

Pacem in terris (Vrede op aarde) 1963, Paus Johannes XXIII - Deze encycliek verscheen twee maanden voor de dood van de paus en was gericht aan alle “mensen van goede wil”, en niet alleen maar aan katholieken. Als reactie op de Cubacrisis (1962) die de wereld tot de rand van een nucleaire oorlog had gebracht riep de paus op tot wereldvrede specifiek door het respecteren van mensenrechten en ontwapening. Ook riep de paus op tot een wereldautoriteit die zou waken over het universele algemeen welzijn.

Populorum Progressio (Over de ontwikkeling van de volkeren) 1967, Paus Paulus VI. Deze encycliek, die paus Benedictus in zijn nieuwe encycliek herdenkt, beziet de economie op wereldschaal en plaatst daarin de zorgen over eerlijk werk, eerlijk inkomen en mensenrechten. Paus Paulus VI meent dat ‘ontwikkeling’ het nieuwe woord voor ‘vrede’ zou moeten worden. Ook vraagt hij aandacht voor de onrechtvaardige structuren die tot ongelijkheid leiden en bepleit hij nieuwe internationale en sociale verbanden.

Laborem Exercens (Over de menselijke arbeid) 1981 – Paus Johannes Paulus II – Deze encycliek viert de 90ste verjaardag van Rerum Novarum. Ze pakt een aantal oude thema’s weer op en benadrukt het belang van arbeid boven kapitaal. Paus Johannes Paulus spreekt ook over gehandicapte werknemers, migratieproblemen, materialisme en de spiritualiteit van werken.

Sollicitudo Rei Socialis (Over de sociale zorg van de Kerk) 1987, paus Johannes Paulus II – Deze encycliek herdacht de 20ste verjaardag van Populorum Progressio en stelde het solidariteitsbegrip centraal. Ook bevatte de encycliek stevige kritiek op het Oost-West denken dat door de Koude Oorlog de aandacht voor de arme landen weg leek te drukken.

Centesimus Annus (de honderdste verjaardag) 1991, Paus Johannes Paulus II. Deze encycliek keek terug op 100 jaar geschiedenis van de Sociale Leer en vooruit naar de nieuwe uitdagingen na de val van het communisme. Wat zijn goede morele grondslagen voor de economie, welke voor en nadelen

kleven er aan het marktsysteem? Wat is de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven, wat zijn de taken van de overheid?

Compendium van de sociale leer van de kerk (2004), pauselijke raad voor rechtvaardigheid en vrede – bevat een uitgebreide introductie en een overzicht van de sociale leer op belangrijke thema's geordend.

Deus Caritas Est (God is liefde) 2005, Paus Benedictus XVI – De eerste encycliek van de paus waarin hij de band tussen de liefde voor God en de liefde voor de naaste benadrukte. Paus Benedictus stelt dat de Kerk de naastenliefde, net als het Evangelie en de sacramenten, nooit uit het oog mag verliezen. De liefde voor de armen staat centraal in het katholieke leven.

Caritas in Veritate (2009), Paus Benedictus XVI – Al verwacht vanaf 2007 gaat deze nieuwe encylik in op de grote thema's van *Populorum Progressio*, en stelt daarin dat de brief uit 1967 de "Rerum Novarum" was voor onze tijd. Veel aandacht voor ethische vragen in de hedendaagse economie, rechten en plichten, en de zorg voor de schepping.

Handout 2

Citaten uit Caritas in Veritate over liefde, gerechtigheid en het algemeen welzijn

Liefde is de rode draad die door de sociale leer van de Kerk loopt. Iedere door deze leer beschreven verantwoordelijkheid en verplichting komt voort uit de liefde, die – in de woorden van Jezus – de samenvatting van de gehele wet is (vgl. Mt. 22,36-40). De liefde geeft aan de persoonlijke relatie tot God en tot de naaste de juiste inhoud; ze vormt het principe niet alleen van micro-betrekkingen – in vriendschap, familie en kleine groepen – maar ook van macro-betrekkingen – in sociale, economische en politieke verbanden. Voor de Kerk is – op grond van het Evangelie – de liefde alles, want, zoals de heilige Johannes ons leert (vgl. 1 Joh. 4,8.16) en ik in mijn eerste encyciek in herinnering heb gebracht: “God is liefde” (*Deus caritas est*): *Alles komt voort uit Gods liefde, alles wordt erdoor gevormd en alles is erop gericht. De liefde is de grootste gave van God aan de mens; zij is Zijn belofte en onze hoop.* (2)

Van iemand houden betekent zijn welzijn voor ogen hebben en zich daar effectief voor inzetten. Naast het individuele welzijn is er het welzijn dat verbonden is met de mensen in de samenleving: het algemeen welzijn. Dat is het welzijn van “wij allemaal”, opgebouwd uit individuen, gezinnen en kleinere groepen, die zich verenigen tot een sociale gemeenschap.⁴ Het is geen welzijn dat voor zichzelf wordt gezocht, maar voor de mensen die behoren tot de sociale gemeenschap en alleen daarin werkelijk en effectief hun welzijn kunnen vinden. Het *algemeen welzijn* wensen en zich daarvoor inzetten is *een vereiste van gerechtigheid en liefde.* (7)

Wie de ander met naastenliefde tegemoet treedt, is allereerst rechtvaardig jegens hem. De gerechtigheid is op geen enkele wijze vreemd aan de liefde en is ook geen alternatieve of parallelle weg naast de liefde: de gerechtigheid is onlosmakelijk met de liefde verbonden,¹ maakt er onderdeel van uit. De gerechtigheid is de eerste weg van de liefde of, in de woorden van Paulus VI, het “minimum” ervan,² een wezenlijk bestanddeel van die liefde “in daad en waarheid” (1 Joh. 3,18), waartoe de apostel Johannes oproept. Van de ene kant vereist de liefde de gerechtigheid: de erkenning en eerbiediging van de legitieme rechten van individuen en volken. Ze zet zich in voor de opbouw van de “aardse stad” volgens recht en gerechtigheid. Van de andere kant overstijgt de liefde de gerechtigheid en voltooit die in de logica van geven en vergeven. (6)

Het Concilie verdiepte wat van oudsher tot de waarheid van het geloof behoort, namelijk dat de Kerk, omdat zij in dienst van God staat, met betrekking tot liefde en waarheid in dienst van de wereld staat. Juist van deze visie ging Paus Paulus VI uit, om ons twee grote waarheden over te brengen. De eerste is dat *de gehele Kerk, als zij verkondigt, als zij Eucharistie viert en als zij in liefde handelt, erop gericht is de integrale ontwikkeling van de mens te bevorderen.* Zij heeft een publieke rol, die zich niet beperkt tot haar inzet voor zorg en onderwijs, doch al haar bijzondere krachten in dienst van het vooruit helpen van de mens en de wereldwijde broederschap toont, als zij in vrijheid kan opereren. In niet weinig gevallen wordt die vrijheid belemmerd door verboden en vervolgingen of ook ingeperkt als de officiële aanwezigheid van de Kerk wordt gelimiteerd tot slechts haar liefdadige activiteiten. De tweede waarheid is dat *de ware ontwikkeling van de mens de gehele persoon in al zijn dimensies betreft* (11)

Bovendien is het uit de wereld helpen van de honger in het tijdperk van de globalisering ook een doel geworden, dat noodzakelijkerwijs moet worden nagestreefd om de vrede en de stabiliteit op aarde te bewaren. Honger hangt minder af van een materieel tekort dan van een tekort aan sociale hulpmiddelen, waarvan de belangrijkste institutioneel zijn. Dat betekent dat er een systeem van economische instellingen ontbreekt, dat in staat is de juiste toegang tot water en voedingsmiddelen te garanderen, en tevens de knelpunten te overwinnen, die verband houden met basisbehoeften en de noodsituaties die ontstaan bij werkelijke voedselcrisissen – crisissen die natuurlijke oorzaken kunnen hebben of ook door nationale en internationale politieke onverantwoordelijkheid kunnen ontstaan. Het probleem op het gebied van de onzekerheid van de voedselvoorziening moet in een perspectief op lange termijn worden aangepakt, door de structurele oorzaken ervan uit de wereld te helpen en de agrarische ontwikkeling van de armste landen te bevorderen. (27)

Het economisch leven kan niet alle sociale problemen oplossen enkel door de uitbreiding van het *marktdenken*. Het moet *gericht worden op het bereiken van het algemeen welzijn*, waarvoor ook en bovenal de politieke gemeenschap moet zorgen. Daarom mag niet worden vergeten dat de scheiding tussen de economische bedrijvigheid, die als opgave het creëren van rijkdom zou hebben, en de politiek, die middels herverdeling voor de rechtvaardigheid zou moeten zorgen, ernstige storingen veroorzaakt. (36)

Zonder rechtschappen mensen, zonder economische deskundigen en politici, die in geweten de oproep tot het algemeen welzijn nadrukkelijke leven, is ontwikkeling niet mogelijk (71)

Deze verantwoordelijkheid geldt wereldwijd, want die betreft niet alleen energie maar de gehele schepping, die wij niet uitgeput aan de nieuwe generatie mogen nalaten. Het is de mens toegestaan een *verantwoordelijk rentmeesterschap over de natuur uit te oefenen*, om deze te beschermen, te gebruiken en ook op nieuwe manieren en met geavanceerde technologieën te cultiveren, zodat zij de bevolking die haar bewoont waardig onderdak en voedsel kan verschaffen. Er is op onze wereld voor iedereen plaats; hier moet de gehele familie van de mensheid de noodzakelijke hulpbronnen vinden, om met de hulp van de natuur zelf – het geschenk van God aan Zijn kinderen – en met de inzet van eigen werk en vindingrijkheid, waardig te leven. Wij moeten echter ook wijzen op de zeer ernstige verplichting de aarde door te geven aan toekomstige generaties, in een zodanige toestand dat ook zij haar waardig kunnen bewonen en haar verder cultiveren. Dit houdt in dat we het tot onze plicht moeten rekenen “gezamenlijke beslissingen te nemen na een verantwoorde afweging ten aanzien van de weg die moet worden ingeslagen, beslissingen die gericht zijn op de *versterking van het verbond tussen de mensen en het milieu*, een verbond dat een weerspiegeling moet zijn van de creatieve liefde van God, van wie wij komen en naar wie wij op weg zijn”. (50)